

Говор г. Богдана Гавриловића

Госпође и Господо!

Данашњи свечани скуп Друштва Николе Тесле посвећен је слави имена и лепоти дела Теслина. Није ли зар слава тога имена и слава нашег народног генија, и није ли јасно да је, по реду и законима који владају природом и бићем људским, светлост овога дана зрачењем својим морала затреперити у најдубљим кутићима наше колективне психе, будући у њима осећања наше топле радности, наше националне гордости и дубоке захвалности.

Не вије се данас први пут са дивљењем и са поштовањем мисао нашега света око личности онога човека који је по стваралачкој моћи свога генија постао један од највећих изградитеља цивилизације нашега времена. И, без сумње, ни поздрав са данашње прославе њему у част неће бити последњи поздрав који наш народ упућује данас својем великоме сину о заранцима његова живота. Јер творци дела вечних вредности вечно и живе и пркосећи времену и заборау вечно одићу испред живих као вође њихове на путу живота њихова.

Руђер и Пупин, па донекле и Вук, живели су у туђини, у културноме свету који их је боље разумевао и у коме су се и сами у питомијој и повољнијој духовној атмосфери тога света могли боље развити. И Тесла је живео и радио у туђем свету. Налутивши Европу која му је, изгледа, била уска и мала, отишао је у Америку, у нов свет и нову земљу — земљу широких видика и необделаних поља.

Његова креативна и универзална мисао није могла имати своју националну заставу, и у данашњој прослави осамдесете облетнице Теслине учествује и стран свет. Неколико научних корпорација, које су изузетног сјаја са оног огромног духовног капитала што су човечанству у наслеђе оставиле, послале су ових дана своје адресе Друштву Николе Тесле истичући у њима Теслу у редове највећих освајача светлости. Њима су се придружили, лично и појединачно, многи славни научници из целог света. Међу овима особита ми је част поздравити оне који су у овим ретким и светлим данима наше славе и нашег националног поноса дошли у нашу средину да с нама заједно захвалношћу прекаде морални и интелектуални лик Теслин. Нека су нам добро

дошли ти визионарни промотори интелектуалних покрета и новoga живота, који из њих настаје. Међу њима има синова старих нација племенитих култура и како свака нација према своме генију, тј. према своме психичком и духовном ритму и стилу изграђује своју културу, они ће нам по томе ритму и по томе стилу оцртати дело великог споредника њиховог Тесле боље него ми, који смо са скромним прилозима нашега духа тек почели залазити у ризницу опште људске мисли.

Као и сви велики људи, и Тесла је живео у своме свету — у господском и величанственом свету повучености и усамљености. То је онај лепи и плодни унутарњи свет у коме гомила не живи, и у коме су се једино кроз векове рађала сва велика дела и све племените акције. Па ипак шта је, одвојен од спољњег света, тај Тесла доживео и на какве супротности и парадоксе због тога не наилазимо у његову животу?!... Повучен и изван вреве живота, он је без спроводника и без икаквог додира са спољњим светом својим струјама брзе учестаности и високих напона ухватио везу не с једним или с неколико људи, који у неком тренутку живе у једном одређеном месту наше планете, већ са свима насељима људским на целој планети нашој. А усамљен, он ипак није био сам, јер га је вазда у усамљености његовој пратила његова безгранично храбра и одважна мисао. На томе путу њезину, који ће се завршити у апсолутном триумфу, било је, или боље рећи, морало је свакојако бити и бесплодног лутања, и великих заблуда и разочарења. Али без лутања и без заблуда нема великих и светлих дела. По Максвеловој теорији светлост је електромагнетска појава и брзина пропагације у оба феномена — и у феномену светлости и у феномену електрицитета — иста је. Није ли међутим Херц, потврђујући својим класичним експериментом Максвелову електромагнетску теорију, учинио једну „фаталну“ погрешку, тврдећи да се електромагнетски таласи распростиру брзином од две трећине брзине светлости! И није ли у Келлеровим мистичним изјашњењима и Фарадејевим пророчанским наговештењима било много и лутања, и заблуде, и утопија? Али, *naturae non imperatur nisi parendo*...

И да бисмо завладали природом, ми свесно и без гнева примамо и заблуде које настају из борбе наше мисли са мистеријама њезиним. Песник, генијални проналазач и конструктор, Тесла је и сам знао да и мисао његова у лутању њезину може додирнути, и каткад чак и проћи кроз оне вратнице иза којих стоје заблуде — ти примамљиви и варљиви симболи истине. И он је, кад је 1892 године долазио у Београд, на банкету који му је био припређен, то и наговестио. „У мени има нешто што може бити и обмана — тако је говорио тада Тесла — јер идеале устоице прате и

обмане. Али ако будем срећан да остварим бар неке од својих идеала — то ће бити добротинство за цијело човјечанство. И ако се те моје наде испуне, најслађа мисао биће ми та да је то дјело једнога Србина“. Ето, тако је мислио Тесла о идеалима своје младости. Срећом и по науку и по прогрес човечанства, Тесла је те своје идеале и реализовао. Јер, ко је извршио преносе електричне енергије на велике раздаљине и ко је конструисао машине које ту енергију производе и које ту исту енергију претварају у механички рад; и даље, ко је пронашао струју високе учестаности и високог напона; ко је оваплотио својом мисли телекомуникацију без жица и ко је поставио темеље радиотехници, која је у радиотелеграфији, радиофонији, радиотелефонији и телевизији открила толика чудеса?! Све је то Тесла и створио и пронашао, и зато се по стихијској сили својој дело Теслино органски уплело у структуру наше цивилизације, и зато оно добрим делом својим допире до саме сржи њезине.

Познато је да је највеће преокрете — преокрете који се у самим основима те цивилизације врпе — изазвала техника. Али без наслона на идеалне тековине науке, ту активну моћ своју техника би изгубила, и по томе прогрес цивилизације не зависи само од технике. Прави извори и први стимулуси тога прогреса налазе се у открићима оних закона који владају природом, а до тих открића долази се данас сарадњом идеалне научне мисли с једне и практичне техничке мисли с друге стране.

У ранијем развиту своје техника је у изграђивању науке била пасивна; данас је међутим она у томе активна. У преношењу Херцових или електромагнетских таласа главну улогу игра дужина таласа. Кратки таласи — таласи високе учестаности — много се више употребљавају у телекомуникацијама него дуги. То су пронашли техничари. И тако у телеграфији без жица, у радиофонији и радиотелефонији инџенијери техничари нису имали мању улогу од теоретичара, а све то нам каже да је телекомуникација као проблем технике поникла из заједнице науке и технике.

Али та заједница није била само плодна по технику, већ се у њој оваплоћавала и научна мисао. Теорија релативитета је свакако најважнија појава у развиту науке за последњих педесет година. Та теорија зачала се у познатом Мајкелсоновом експерименту, и зато се она раније није могла ни појавити. Требало је да у заједници буду и генијалан експериментатор и техника, која је наградила прецизан интерферометар Мајкелсонов. Због тога имагинативна висина данашње, наткриљује имагинативну висину раније научне мисли, не зато што је наша имагинација данас већа, већ само зато што имамо боље инструменте.

Проматрајући са тога гледишта развитак науке, ми већ данас

можемо рећи да је и Тесла старе темеље њене пољуљао и отворио нове путеве њеној мисли. Две фундаменталне науке о природи, физика и хемија, развиле су се за последњих педесетак година више него у ранијој прошлости која је ишчезла у једном периоду од две хиљаде година. Изменила су се наша схватања о најкрупнијим питањима: о материји и маси, о енергији и димензијама, о времену и простору, уништене су и саме неке догме. Тај процес у наглom распадању старих система хемије и физике започео је некако на три, четири године после чувених експеримената Теслиних, које је он у великим научним центрима Америке и Европе приказао ученом свету. Кад је Тесла одржао своје предавање пред Краљевским друштвом у Лондону, онда се у Енглеској писало по стручним часописима да је то предавање одржано у једном од значајнијих састанака тога Друштва, истичући да је Краљевско друштво баш предавањима те врсте дошло до своје славе у свету. На том предавању били су најславнији научници и инжињери. И шта су они видели?!... Видели су „да се радови Теслини налазе на границама у којима се светлост, топлота, електрицитет, хемиски афинитет и остале врсте енергија сударају и међу собом укрштају“. Осетило се већ тада да су старе границе порушене и да ће се на чистини, коју је једна нова светлост духа изградила, моћи доћи до „плоднијих и општијих схватања“. Нама је добро познато да је даљи развитак науке то наследивање њихово и потврдио.

Али Тесла, интуитичар и визионар, није се бавио само својим струјама и применама њиховим у животу. Он је себи постављао и оваква питања: шта је електрицитет и шта је материја. Ми данас кажемо да су се из електрицитета, који је разбацан по хаосу васпоног света, створиле деведесет и две врсте материја. Материја је дакле електрицитет, а сваки атом по структури својој није ништа друго до једно стеларно тело — један микрокосмос у коме планете, које ми електонима зовемо, по законима електродинамике обилазе око сунца његова, тј. око језгра самога атома. Не можемо, међутим, прећутати да је Тесла 1891 године у првоме своме предавању у Њујорку слику једног хипотететичног инфинитезималног света, у коме су молекули и њихови атоми обрћу као планете по одређеним путањама, обележио као највероватнију.

Ето, Госпође и Господо, докле достиже својим значајем велико дело Теслино, и до којих дубина допире мисао његова. У овоме изузетном скупу, у коме се осећа дах највећих научних корпорација и највећих људи, и страних и наших, чуће се свакојако и с много компетентније стране о Тесли, још која реч која ће допунити и озрачити правом светлошћу ону слику Теслина дела, коју сам ја само у бледим контурама оцртао.

Ми смо досад прослављали многе песнике, писце и уметнике, наше и туђе крви, и славећи их истицали смо да у делу њихову, поред општег заједничког круга осећања и мисли има вазда и трагова њихове личности. У делу научника, моралиста и проналазача ти трагови се не виде, јер њихово дело је пламен чију светлост сви виде, али нико од тих који све то виде не види и руку онога који је тај пламен припалио и који му је сјај његов и дао. Туђа рука треба да се вије око творца његова, да би се и сам творац видео. И зато ће и у нашој средини тек у пламену и сјају данашњег дана отсегнути и сјај лепога дела и великог интелектуалног и стваралачког лика Теслиног.

Говори се и стално се понавља да људи по делима и мислима својим живе и после смрти своје. То је тако. Али једна од највећих заповести природе је ово: настављај! И зато треба тежити за тим да дела и мисли живе и после људи, да би се дошло до нових плодова, скривених у тами првобитне клице. Друштво Николе Тесле осећа да ће ту заповест најбоље извршити тако, ако подигне један научни Дом у славу Теслину имену. Французи имају Пастеров институт, Немци Херцов, Енглези Фарадејев, а сви, и Французи, и Немци, и Енглези осим тих и толике друге. Гредећи њиховим стопама и ми желимо да данас оснујемо Институт Николе Тесле, у нади да он неће само бити вечни материјални споменик његову имену, већ да ће се у њему развијати и допуњавати Теслина мисао у широком захвату његова генија.

Мени је особита част што у овом изузетном скупу о прослави осамдесете облетнице Теслина живота могу у име Друштва Николе Тесле изјавити да се данас оснива Институт Николе Тесле.

Нека се у том Институту кроз векове развија плодна и лепа мисао Теслина, на славу науке и славу онога чије светло име и носи!